

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

A JOGTÖRTÉNET LÉNYEGE

Werner Ogris születésnapjára összeállított kötet

GÁBOR MÁTHÉ – BARNA MEZEY (Hrsg.): Das Wesen der Rechtsgeschichte.

Werner Ogris zum 75. Geburtstag.

Budapest: Gondolat Verlag, 2010, 140 p. ISBN 978 963 693 121 6

A 2010 júliusában jelent meg *A jogtörténet lényege* című tanulmánygyűjtemény, Máthé Gábor és Mezey Barna szerkesztésében. Mint alcíme is mutatja, a gyűjtemény összeállításának indokát Werner Ogris professzor 75. születésnapja szolgáltatta. Nem ismeretlen jelenség a tudományos életben, hogy kiemelkedő jelentőségű kutatók és tanárok előtt kollégáik egy-egy rövid, szakterületükhöz kapcsolódó írással tisztelegnek ilyen jeles alkalmakkor. A tanulmányok Ogris professzorra tekintettel – egy kivétellel – német nyelven íródtak.

Werner Ogris 1935. július 9-én született, jogi tanulmányait Bécsben végezte, ahol tudományos tevékenységét is kezdte. Első jelentős művét a középkori életjáradéki szerződésekről írta, amelyért később Theodor Körner-díjjal tüntették ki. Az oktatást a Bécsi Egyetemen kezdte, majd 1962-ben a Berliini Szabadegyetem akkori legfiatalabb professzoraként találkozhatunk vele. Az 1972/1973-as tanévben a Bécsi Egyetem Jogi Karának dékánja volt, vendégelőadóként megfordult a kansasi, tokyoi, kyotoi egyetemeken. 1975-től rendes tagja az Osztrák Tudományos Akadémia filozófia-történelem osztályának. 2004-ben a Pozsonyi Jogtudományi Főiskolán professzor, 2005-ben dékán. 1968 és 1992 között a Savigny Alapítvány által kiadott Zeitschrift für Rechtsgeschichte szerkesztői és kiadói munkáit végezte. Ezek alapján bátran állíthatjuk, hogy mind az osztrák, mind a nemzetközi jogtörténettudomány kimagasló alakjával állunk szemben, akiről tudjuk, hogy kiváló kapcsolatot ápol a magyar jogtörténészekkel. A tanulmánygyűjtemény szerzőgárdája a magyar jogtörténeti tanszékek vezetőiből és oktatóiból áll, ami nem véletlen, hiszen, e tudományterület művelői között rendkívül szoros, szakmai és emberi kapcsolat alakult ki.

Az első szerző Balogh Elemér, a Magyar Alkotmánybíróság tagja, a Szegedi Tudományegyetem jogtörténésze, szubjektív elemzést végez a *Jogtörténész, mint alkotmánybíró* című írásában. A tanulmány bevezető része után megismerhetjük a szerző tudományos kutatási tevékenységének kezdeteit, amely a német jogterülethez kötődik. A tanulmány írója felhívja a figyelmet az összefoglaló monográfiák hiányára, amit a jövőben ő maga is orvosolni kíván saját kutatási területe kapcsán. Szükségesnek lát egy összegző feldolgozást az 1532 és 1871 közötti magyar büntető igazságszolgáltatásról. Ez a munka nem nélkülözheti a kapcsolódó német és osztrák forrásokat sem, hiszen a német büntetőjog a Constitutio Criminalis Carolina óta intenzív befolyást

gyakorolt a kortárs magyar jogfejlődésre. A szerző e mellett egy összefoglaló tankönyvet is meg kíván alkotni a késő középkori és újkori német büntetőjogról, ami az összeurópai jogösszehasonlítás közép-európai alkotórészét képezné, hiszen a német büntető-kultúra kisugárzása természetesen nem csak a történelmi Magyarországot érintette. Balogh Elemér másik fő kutatási területét, az egyházi igazságszolgáltatás történetét illetően szintén célul tűzte ki egy monografikus munka megírását. Ezt a témát a szerző Bónis Györgytől „örökölte”, az általa megkezdett munkát folytatta annak halála után. Az osztrák-német jogintézmények ezen a téren is előképet adnak a középkori magyar egyházi bírászkodásról.

Homoki-Nagy Mária, a Szegedi Tudományegyetem professzora, *Gondolatok a jogtörténet helyzetéről és szerepéről a 21. század elején* című tanulmányában Adolf Laufs gondolataiból indul ki, aki szerint a jogtörténet nem más, mint a jog fejlődésének vizsgálata az adott térben, időben, társadalomban és gazdaságban. A szerző röviden kitér az Európa jogára, amely történeti alapokon működött a gyakorlatban, kiemeli a szokásjog fontosságát mind a common law országokban, mind a nagy kodifikációkat megelőző idők kontinentális országai esetében. A kodifikációs tevékenység ugyan különféle nemzeti jogrendszereket hozott létre, azonban ezek csak együttesen, az egymásra gyakorolt hatásuk vizsgálatával kutathatóak teljes körben. A szerző ennek kapcsán kifejti a Magyarországon rövid ideig hatályban lévő ABGB hatását a további jogfejlődésre, valamint utal a 19. századi német joggyakorlatra is, amely szintén befolyásolta a magyar magánjog fejlődését. Az jogrendszerek egymásra gyakorolt hatása mellett a szerző a római jogot, mint a közös alapot emeli ki, amelynek alapján lehetséges az európai jogegységesítés. Napjaink jogtörténetészet arra figyelmezteti, hogy nem tekinthet hobbyként az általa művelt tudományra, mert a múlt jogintézményeinek ismeretében lehetősége van részt venni a jelenlegi jogfejlesztésben, különösen az Európai Unió jogegységesítő törekvéseiben. A szerző kifejti, hogy az elmélet és a gyakorlat szoros kapcsolatban van egymással. De míg a jogtörténetészek kutatásaik révén elméleti összefüggéseket szolgáltatnak a gyakorló jogászoknak, azok sokszor nem veszik ezeket figyelembe. A szerző írását az igazságról, jogról és jogtudományról szóló Werbőczy-idézettel zárja.

Ezt követően Kajtár István, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezetője, *A jogtörténetről és annak hasznáról* című tanulmányában többször is említést tesz a kötet címettjéről, Werner Ogrisről és az ő tudományos munkájáról. A szerző a jogtörténetre, mint a jogtudomány egy elismert történelmi ágazatára tekint. Röviden kitér azon tényezőkre, amelyek a jogot alakították, és amelyek vizsgálata jogtörténeti szempontból jelentős, így a történeti-földrajzi régiókra, a fontosabb külföldi és magyar jogi dokumentumokra, a jogtudomány kiemelkedő alakjaira, a forradalmi és organikus fejlődési folyamatokra. Szót ejt a jogtörténettel határos igen érdekes területekről is, mint a jogi stílus, a jogi ikonográfia, a jogtörténeti szempontból vizsgálható jogi szertartások és szimbólumok. Írását megragadó és elgondolkodtató hasonlattal zárja. A szerző úgy tekint a jogtörténet által megállapított tapasztalatokra, mint egy génbankra, ami mint ilyen segédeszköz a jog gyakorlati alkalmazása során is szerepet kaphat. Szerinte alkalmazhatóak a „jogtörténeti génbankban” található pozitív vagy negatív tapasztalatok, és ez alapján felértékelődhet a jogtörténet sokszor háttérbe szorult gyakorlati haszna.

Máthé Gábor, a Károli Gáspár Református Egyetem professzora, egy részletes jogfejlődés-történeti összefoglalót követően a jogtörténetet, mint társadalomtörténeti irányítót határozza meg. Ezt követően Eckhart Ferenc tézisét vizsgálja, amely szerint a történelemben nincsenek izolált kultúrák és izolált jogfejlődések, vagy nem létezik nemzeti jog nemzetközi, külföldi jog nélkül, mivel a különböző jogok alkotórészei egymásra hatással vannak, szimbiózisban élnek. A szerző felteszi a kérdést, hogy ebben a helyzetben mi a szerepe, mi a feladata a jogtörténésznek. A választ Hans Georg Gadamer-től idézi, aki a jogalkalmazók hermeneutikai tevékenységét a jogtörténészek tevékenységével hasonlítja össze, vagyis a jogtörténész éppen úgy, mint a jogalkalmazó a múlt és jelen között közvetítő szerepet tölt be. A szerző röviden bemutatja az ezzel ellentétes álláspontot is, amely Peschka Vilmos nevéhez kötődik, aki szerint a jogalkalmazónak az adott esetre van egy bizonyos értékelése, míg a jogtörténésznél ez szóba sem jöhet a tudományos objektivitás miatt. Napjaink jogtörténészének feladatát abban látja, hogy az európai szintű jogegységesítésben részt vegyen, annak előre haladását segítse. Ennek kapcsán utal Werner Ogris *Az európai jogkultúra elemei* című munkájára, amely szerint a közös európai jogi kultúra nem a napjainkban keletkező több ezer oldalas európai uniós normákat jelenti, hanem a történelmileg kialakult formákat és értékeket, amelyekre több példát is hoz. Ez alapján a tanulmány írója kiemelten fontosnak tartja a jogtörténeti alapkutatásokat.

Mezey Barna, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora, *Jogtörténet, jogtudomány, oktatás* című tanulmányában rámutat, hogy a 19. századi magyar polgári átalakulásig a jogtörténet elválaszthatatlan volt a jogalkalmazástól, mert a jog maga volt a történelem, nyolc évszázados európai kereteivel, és a ki tudja milyen régi előtörténetével. A jogtörténet szerves része volt a jogi életnek, mert a szokásjog működtette a jogértelmezést és a jogalkalmazást, amely során a jogász a régi magyar jogot hívta elő, nem ritkán az első magyar királyra, Szent Istvánra hivatkozva. A jogtörténet politikai szerepe is jelentős volt, hiszen a rendi alkotmányos jogokra hivatkozó nemesi ellenzékkel szemben a Habsburg-udvar saját „udvari történetíróit” alkalmazta, hogy megfelelő jogi indokokat találjanak érvelésük alátámasztására. Az 1848-as átalakulás gyökeres változást hozott e tekintetben: a jogtörténet elvesztette mind a jogalkalmazásban, mind a politikai párbeszédben elfoglalt szerepét, és az egyetemek katedráira szorult vissza. Itt azonban szembetalálkozott az oktatásban már régóta jelenlévő történelemtudománnyal. A szerző Degré Alajost idézi, aki úgy írja le a történészek és a jogtörténészek viszonyát, mint két ellenséges tábor küzdelmét. A két tudományterület közötti ellentétet Eckhart Ferenc oldotta fel, mikor megadta a jogtörténet definícióját, amely szerint a jogtörténet egyszerű jogi biológiája egy népnek, másrészt az általuk létrehozott jogrend története, és mindkettő egyformán fontos a jogtörténet és a történelemtudomány számára. A szerző kifejti, hogy a jogtörténet speciális tárgya miatt csak interdiszciplináris tudományterületként fogható fel. A jogtörténészeket is két csoportba osztja, nevezetesen vannak jogászok, akik történelemmel foglalkoznak, valamint történészek, akik jogi problémákat is kutatnak. Mindkét csoport a maga szemszögéből foglalkozik a jogtörténettel. A jogtudomány és a jogtörténet viszonylatában a jogtörténet szerepét a jogi képzésben betöltött helye határozza meg. A jogtörténet feladata ez alapján az, hogy a hallgatókkal megismertesse a jog általános helyzetét, alapvetéseit, és a jog alapvető jelenségeit történeti távlatban, és a későbbi hatályos jog tantárgyait előkészítse.

A soron következő angol nyelvű írásban Rác Lajos, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára, a *Jogtörténet helye és szerepe a mai Magyarországon* címmel részletesen bemutatja a hazai jogi oktatás történetét az 1667-ben alapított Nagyszombati Egyetemtől egészen napjainkig. Külön kiemeli a „Jus Partium” oktatását, amely a jog gyakorlati alkalmazásának tanaként határozható meg. A szerző a felvilágosodás korának jogi oktatásáról Kosáry Domonkos nézeteit idézi. Megemlíti a 18. század nagy jogtudósait, Gustav Wenzelt és Leo Thunt, valamint az 1850-ben alapított Pesti Magyar Egyetemet. A 19. század kapcsán kiemeli, a jogtörténeti kutatások fontos szerepét az államok alkotmányának és jogrendszerének fejlesztése kapcsán, valamint utal a kor nagy jogtudósai közötti tudományos párbeszédre Thibault és Savigny kapcsán. A tanulmány írója a 20. század első felét illetően Eckhart Ferenc munkásságát emeli ki, ezen belül is a Szent Korona-tannal kapcsolatos írásait, és az őt követő jelentős jogtörténészeket sorai között tudó generáció (Degré Alajos, Bónis György, Csizmadia Andor) kinevelését. A szocialista időszakban a jogtörténet adott lehetőséget, hogy a múlt színesebb világába visszatekintsünk, amikor Magyarország nagyobb autoritással és szuverenitással bírt. A szerző szerint az 1990-es rendszerváltás nem hozott jelentős változást, kitér azonban az ekkor felállított Alkotmánybíróság működésének jogtörténeti kérdéseire is. Napjaink kapcsán az Európai Unióra helyezi a hangsúlyt a szerző, kiemelve a *ius commune* és az Európai Bíróság jelentőségét.

Stipta István, a Miskolci Egyetem tanszékvezetője a magyar jogtörténet elmúlt 20 évének fejlődési tendenciáival és legfontosabb műveivel foglalkozik. A tanulmány elején a szerző a jogtörténeti kutatás személyi feltételeire utalva rámutat, hogy generációs tagozódás figyelhető meg a jogtörténészek között. A fiatal generáció kapcsán megjegyzi, hogy azok nagy része még hallgatói minőségében részt vett, és eredményesen szerepelt a helyi és országos TDK-fordulókon. A szerző szerint a PhD-hallgatóknak köszönhetően nagy létszámú oktató és kutatónemzedéket nyert a tudományterület, akik nagy számban vállalkoznak külföldi tanulmányokra, tanulmányutakra. Az idősebb generációra vonatkozóan megállapítja, hogy a 80-as években nagy volt a száma a főállású jogtörténészek között azoknak, akik két diplomával, jogász és történész képesítéssel is rendelkeztek. Ebből következik, hogy ezek a kutatók nagy affinitást tanúsítanak a határtémák, a néprajz, a régészet, a filozófia és az általános történelemtudomány iránt. Ezekről az idősebb kutatókról is elmondhatjuk, hogy nagy részük hosszú ideig kutatott külföldi intézetekben. A kutatási témák kapcsán a következő tendenciákat figyelte meg a szerző: az antik korszak, és a középkor továbbra is kevésbé népszerű, mint a 19. század, és a 20. század eleje. Új jelenségként említi, hogy a kutatások időbeli határait nem zárják le 1945-tel, hanem sokszor egészen napjainkig kiterjesztik. Az 1989-es változás nem hozott lényeges változást a témaválasztás terén, a szerző állítása szerint ez a bizonyíték arra, hogy a politikai szempontok a kutatási téma kiválasztásánál a 80-as évek óta nem játszottak döntő szerepet. Ennek kapcsán újdonság, hogy egyre népszerűbb téma az 1956 előtti és az azt követő időszak jogtörténeti szempontú vizsgálata. A kutatási témák nagy része továbbra is alkotmányjog-történettel foglalkozik, ám a pozitív jogágak is egyre erőteljesebben követelik és igénylik előtörténeti tevékenységük tudományos feldolgozását.

A kötet záró tanulmányában Szabó István, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának tanszékvezetője, a *Hagyomány és múlt értékei* című

írásában a hagyományok hatását vizsgálja a jogtudomány kapcsán. Felteszi a kérdést, hogy egyáltalán lehetséges-e egy bizonyos tudományterületen a hagyományok figyelembevételére nélkül kutatni. A választ a filozófiával állított párhuzammal adja meg: a filozófia kérdései évezredek múlta tekintenek vissza. A szerző a hagyomány alatt a jogtudomány esetében a szokásjogot érti, és ezt veti alapos vizsgálat alá. A jog feladata az igazság érvényre juttatása, és ebből következően a kérdés az, hogy az igazságosság fontosabb-e abban az esetben, mikor egy jogtalan norma ellentmond a szokásjog rendszerének, vagy a jogrendszernek, ahol a pozitív jog áll a középpontban. A szerző azon a véleményen van, hogy nagyobb a veszélye egy igazságtalan norma megszületésének egy pozitív jogrendszerben, mint a szokásjogi alapúban, mert a normák kialakulása a szokásjogban sokkal lassabban történik, hosszú évszázadok gyakorlata alatt formálódik. Az írás második részében Ausztria és Magyarország kapcsolatával foglalkozik a jogtörténet szempontjából. A sok száz éves együttélés nagyban hatott a két ország jogfejlődésére, és oktatására is. Azonban a vasfüggöny ezt a hosszú szimbiózist megszakította. A magyar fél további útja a jogi hagyományokkal való szakítást jelentette, míg az osztrák fél a kontinuitás talaján maradt. Hangsúlyozza, hogy ma Magyarországon azért kiemelkedően fontos a jogtörténet művelése, mert a megtépett gyökerek a rendszerváltás után sem erősödtek meg. A szerző leszögezi, hogy igaza van azoknak, akik szerint a múlthoz való kötöttség akadályt jelent a modernizálás előtt, de hozzáteszi azt is, hogy egy ilyen szemlélet ahhoz vezet, hogy csak ténykérdéseket keresünk a múltban, és nem pedig példaképet, amit követni kellene.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy mivel a szerzők különféle nézőpontból közelítették meg a címben szereplő témát, az egyes tanulmányokban ismétléseket, tanulmányok közötti átfedéseket figyelhetünk meg, de a gyűjtemény ennek ellenére tartalmas, egységes. A szerzők stílusa sem egységes, ám ez nem zavarja a közérthetőséget. Az eltérő nézőpontokból fakadóan az írások jellege is vegyes képet mutat, Balogh Elemér írása a saját tapasztalatokra koncentrál, Stipta István összefoglalója sok tény és adatot tartalmaz, Szabó Istváné szabad gondolatmenetet követ. Összességében egy értékes munkának minősíthetjük, amely szép példája az osztrák magyar jogtörténészek közötti hagyományosan jó kapcsolatnak. Reméljük sok hasonló alkotással lesz szerencsénk még találkozni.

BÍRÓ ISTVÁN
doktorandusz, Miskolci Egyetem